

Семенов Віктор Васильович,

доцент кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНИХ ПОМИЛОК СЛІДЧОГО

Негативний вплив організаційно-тактичних помилок слідчого на ефективність розслідування кримінального провадження зумовлює необхідність розробки і постійного удосконалення методів боротьби з ними (виявлення помилок, усунення причин виникнення, подолання наслідків).

Використання конкретного методу виявлення й усунення організаційно-тактичної помилки залежать, насамперед, від виду помилки, слідчої дії, а також характеру дії, у процесі якої вона була зроблена.

Слідчі помилки можливо виявляти й усувати на всіх стадіях процесу розслідування.

Виявлення та аналіз слідчих помилок, що трапляються під час розслідування кримінальних правопорушень, можливе за допомогою таких методів:

- безпосереднє вивчення матеріалів кримінальних проваджень, що були передані до суду; вивчення матеріалів кримінальних проваджень, що були призупинені;
- аналіз статистичних даних МВС;
- вивчення наукових джерел, в яких йдеться про ті чи інші недоліки розслідувань.

Використання вищезазначених методів дозволить отримати необхідні висновки з даного питання та сформулювати необхідні рекомендації щодо усунення цих помилок.

Виправлення слідчих помилок складається з двох етапів: діагностика помилок та їх усунення.

Діагностика – це дослідження матеріалів кримінального провадження, спрямоване на виявлення помилок. Вона визначена системою дій, що включають їх пошук і оцінку на етапі досудового розслідування, і направлена на результат, що визначає подальшу програму усунення помилок. Таким чином, діагностика помилок інтегрує раціональне і практичне, будучи продуктом професійного мислення слідчого.

Пошук слідчих помилок – це перший етап діагностики. Це власна оцінка своїх дій по критеріях якості, що включає:

- аналіз змісту і умов слідчої ситуації, що склалася;
- перевірку достовірності отриманої інформації із зверненням особливої уваги на тактику слідчих(розшукових) дій і дослідження доказів, в яких слідчий сам не приймав участі;

- встановлення своєчасності, повноти і якості слідчих(розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів;

- дослідження достовірності, обґрунтованості висновків, дотримання при їх побудові логічних правил, а також норм процесуального і матеріального права.

Після виявлення слідчої помилки, з'ясування її причини, та спричинених нею наслідків слід перейти до усунення, виправлення слідчої помилки. Етап усунення слідчої помилки складається з декількох дій:

1. Припинити поширення впливу помилки на подальше розслідування.

2. Ліквідувати або нейтралізувати наслідки слідчої помилки. Для застосування способів ліквідації помилок, здійснених в розслідуванні кримінального провадження, необхідно визначити:

- факт наявності помилки;
- підстави у суб'єкта на застосування того чи іншого способу ліквідації помилки і її наслідків.

3. Усунення наслідків помилки.

Наслідки помилок можна поділити на два види:

- недосягнення цілей і завдань проміжних етапів розслідування;

- здобуття небажаного результату розслідування в цілому, що констатується на його завершальному етапі або в процесі судового слідства.

4. Проведення загально профілактичних заходів та застосування заходів індивідуально-профілактичного, дисциплінарного характеру.

Критичне осмислення допущених помилок є умовою набуття професійного досвіду, без якого неможливе підвищення якості розслідування.

Усунення помилок на етапі досудового розслідування залежить від їх причин, міри спотворення релевантної інформації, організаційно-технічних можливостей слідчого. Існує дві групи методів усунення слідчих помилок: процесуальні і криміналістичні.

Процесуальні методи усунення помилок: доповнення доказів при повідомленні про підозру; відміна необґрунтованих процесуальних рішень, а також зміна мотивування таких рішень; зміна або відміна запобіжних заходів.

Процесуальні способи виправлення помилок у кримінальному судочинстві спрямовані як на відновлення порушених прав, так і на виправлення порушень процесуальних норм, що визначають процесуальну форму судочинства.

До криміналістичних методів усунення помилок відносяться: переоцінка інформації, раніше оціненої невірно; здобуття пропущеної інформації з того ж джерела за допомогою проведення повторних слідчих(розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів; відміна доручень оперативно-розшуковим підрозділам; отримання інформації

з нових джерел, оскільки первинна може безповоротно втрачена, за допомогою проведення додаткових слідчих(розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів.

Важливим при виявленні та усуненні слідчих помилок є питання про можливість і права суб'єктів, які можуть це робити. Це сам слідчий, слідчий суддя, керівник слідчої групи, керівник слідчого підрозділу, організаційно-методичні підрозділи або окремі працівники, за якими закріплені відповідні функції які в межах повноважень аналізують результати діяльності органів досудового розслідування, прокурор, суддя, сторона захисту.

Слідчі помилки можуть бути виявлені перш за все самим слідчим. Це відбувається, по-перше, при аналізі і переоцінці слідчої ситуації. Необхідність в такій переоцінці може виникнути при визначенні шляхів розслідування і плануванні початкового етапу розслідування, коли виявляється, що дані про слідчу ситуації не стикаються, носять суперечливий характер і тим самим породжують сумніви у вірності оцінки ситуації.

По-друге, помилки можуть бути виявлені на будь-якій стадії слідчої (розшукової) дії: при її підготовці, проведенні і оцінці отриманих результатів.

По-третє, помилки можуть бути виявлені при аналізі ходу і результатів слідчої(розшукової) дії. Мета такого аналізу і полягає у встановленні, в чому була помилка, яка призвела до цього результату.

По-четверте, помилки можуть бути виявлені при формуванні доказової бази у провадженні, коли перевіряється допустимість доказів.

По-п'яте, помилки можуть бути виявлені слідчим при складанні підсумкових процесуальних документів.

Керівник слідчого підрозділу може дати слідчому вказівки про виправлення допущених помилок, провести додаткові слідчі(розшукові) дії у зв'язку з неповнотою дослідження обставин події і навіть передати провадження іншому слідчому для виправлення припущених помилок та заповнення виявлених пробілів.

Виявлення слідчих помилок захисником може мати двоякі наслідки. В кращому разі адвокат вкаже на ці помилки слідчому або керівникові розслідування. У гіршому – замовчить про відомі йому помилки до тактично вигідного йому часу, аж до судового розгляду, в надії використовувати їх для того, щоб “розвалити справу” і добитися або виправдувального вироку, або його напряму на новий судовий розгляд, розраховуючи на неможливість виправлення допущених помилок.

Виявлення істотних слідчих помилок судом тягне ті ж наслідки.

В результаті вивчення матеріалів провадження суддя повинен мати чітке уявлення про те, чи не вчинив слідчий помилки щодо наявності чи відсутності підстав для закриття провадження або його призупинення; чи не допущено помилок при складанні обвинувального акту; чи правильно обрано запобіжний захід, чи немає підстав для його зміни, скасування чи обрання (у випадку, якщо такого

не було здійснено); чи не було допущено під час порушення провадження, проведення досудового слідства таких порушень вимог Кримінального процесуального кодексу, без усунення яких не може бути призначений судовий розгляд. Крім того, суд перевіряє, чи не допущено слідчих помилок, що полягали у порушенні кримінального закону, а саме: чи становить кожне діяння, за яким пред'явлено підозру, склад кримінального правопорушення; чи всі винні особи притягнуті до кримінальної відповідальності; чи є помилки у кваліфікації дій підозрюваного.

Сербін Микола Миколайович,

провідний фахівець з організації наукової роботи Запорізького науково-дослідного, експертно-криміналістичного центру МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЕЧ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ

Станом на 1 жовтня 2019 року у сфері управління Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває 148 установ. Крім того, 29 установ знаходяться на території Донецької та Луганської областей, що тимчасово не контролюється українською владою.

В 26 установах виконання покарань засуджені не утримуються, у зв'язку із здійсненням оптимізації їх діяльності.

В установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, розташованих на території, що контролюється українською владою, тримається усього 53376 осіб [1].

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, форма № 1 якого затверджена наказом Генерального прокурора України від 23 жовтня 2013 року № 100, кількість втеч з місць позбавлення волі або з під варти була наступною: 2017 рік – 37, 2018 рік – 42, 9 місяців 2019 року – 19 [2].

Цілком зрозуміло, що ліквідація наслідків вказаних кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена ст. 393 Кримінального кодексу України [3], тягне за собою значні матеріальні витрати, залучення великої кількості особового складу установ пенітенціарної системи і органів внутрішніх справ, що звичайно перешкоджає їх нормальній роботі.

Також слід враховувати й ту обставину, що втечі з місць позбавлення волі або з-під варти, дуже часто поєднані із вчиненням інших тяжких злочинів проти власності і проти особи.

Огляд місця події належить до слідчих (розшукових) дій, зволікання з проведенням яких може спричинити зміну обстановки, зникнення слідів кримінального правопорушення або особи, якою